ئیسلامبوونی کورد *.. بەختیار محەمەد

عەرەب بەخۆی دەڵێ، کوردم بە شمشێر کردۆتە ئیسلام؛ کەچی کورد دەڵێ، نا وا نییە.

ئەگەر عەرەب خۆی بە شەڕ بووبێتە ئیسلام، ئایا ماقووڵە کورد (فارس) بە خۆشی (بە ئاشتی) بووبێتە ئیسلام؟ با لەم بارەیەوە گوێ لەم گوتەیەی نوعمانی کوڕی موقرین بگرین، بزانین – لە دەمەتەقێیەکدا – چی بە یەزدگردی پاشای فارس دەڵێ: ((خواوەند پێغەمبەرێکی بۆ ڕەوانە کردین تا بۆ چاکەکاری ببێتە ڕێبەری ئێمە و فەرمانی چاکەکاریمان پێ بکات و لە خراپە و بەڕاکان دوورمان بخاتەوە {…} پێشنیاری بە هەر هۆزێك کرد، بوون بە دوو دەستە، دەستەیەك باوەڕیان هێنا و دەستەیەك خۆیان لێ دوور خستەوە. تەنیا چاکەکاران باوەڕیان بە دینەکەی هێنا. دواتر فەرمانی پێدرا لەگەڵ عەرەبە نەیارەکانی بجەنگێت و لەوانەوە دەستی پێکرد. شەڕی کرد تا هەموو عەرەبەکان باوەڕیان هێنا. یا بە نادڵخواز یا بە ڕەزامەندییەوە شوێنی کەوتین. دواتر فەرمانی پێدراین پێشنیاری دادپەروەری خواپەرەستی بە نەتەوەکانی دەوروبەری خۆمان بکەین، ئێمە پێشنیاری دینەکەی خۆمان بە ئێوە دەکەین کە چاکە بە چاکە و خراپە بە خراپ دەزانێت. ئەگەر ڕازی نەبن گیرۆدەی بەڵا دەبن یانی دەبێ جەزیە بدەن و ئەگەر بەوە ڕازی نەبن، تەنیا جەنگ لە نێوان ئێمەدا دەمێنێتەوە. ئەگەر باوەڕ بە دینەکەی ئێمە بێنن، کتێبی خوا لەناو ئێوەدا بەجێدەهێڵین و دەبێت فەرمان و ئەرکەکانی وەك موسڵمانان بگرنە ئەستۆ و ئێمەش دەگەڕێینەوە. ئەگەر جەزیە بدەن، ڕازی دەبین و دەبینە پشتیوانی ئێوە، جیاواز لەم دوو شێوەیە شەڕتان لەگەڵ دەکەین)).(1) تەنانەت – وەك دەزانین – لە دوای مەرگی پێغەمبەر زۆربەی عەرەبەکانیش لە دوورگەی عەرەبی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە – ئەمەش واتای ئەوەیە، کە بە زۆر کراونەتە ئیسلام -، کە دواتریش ئەبوبەکر لە جەنگی ڕەددەدا سەرکوتی کردن و هەمووانی بە شەڕ بۆ باوەشی ئیسلام گەڕاندەوە؛ ئەمەش دەقی فەرمانێکی ئەبوبەکرە بۆ سەرکوتکردنی هەڵگەڕاوەکان:

((بسم الله الرحمن الرحیم

ئەمە فەرمانی ئەبوبەکر خەلیفەی پێغەمبەرە بۆ فڵان کەس کە بۆ شەڕی

هەڵگەڕاوەکان ڕەوانەی دەکات و فەرمانی پێدەدات تا ئەم جێگە دەتوانێت لە ئەنجامدانی ئەرکەکانی خۆی بە ئاشکرا و نهێنی لەخوا بترسێت. فەرمان دەدات لەڕێگەی خوادا تێبکۆشێت و لەگەڵ نافەرمانەکان و هەڵگەڕاوەکان و ئەوانەی باوەش بۆ ئارەزووە شەیتانییەکانیان دەکەنەوە، بجەنگێت، سەرەتا پێشنیاری ئیسلامیان پێبکات، ئەگەر ڕازی بوون، دەستیان لێ هەڵگرێت و ئەگەر رازی نەبوون، هێرشیان بکاتەسەر تا تەسلیم دەبن {…} هەرکەس بە پێشنیارەکانی خواوەند رازی نەبێت بکوژرێت و لەهەر شوێنێك بێت و بگاتە هەر شوێنێك شەڕیان لەگەڵ بکات. تەنیا لەکاتی باوەرهێنان لێیان خۆش ببێت. ئەوەی باوەڕی هێنا، فێرکارییە دینییەکانی فێربکات و ئەگەر رازی نەبوون، شەڕیان لەگەڵ بکەن تا ئەو کاتەی خواوەند سەرکەوتنتان پێدەبەخشێت. تاڵانییەکان لە نێوان موسڵمانان دابەش و پێنج یەك بۆ ئێمە بنێرێت{…})). (2) بەناوبانگترین هەڵگەڕاوەش لە سەرەتای مێژووی ئیسلامدا و هەر لە سەردەمی پێغەمبەردا، عەبدوڵڵای کوڕی سەعدی کوڕی ئەبی سەرحی برای شیریی عوسمانی کوڕی عەففانە (کە بە هۆی عوسمانەوە پێغەمبەر لێی خۆش بوو و نەیکوشت)، کە دواتر بووەتەوە بە موسڵمان. هەروەها عوبێدولڵای کوڕی جەحشی کوڕە پووری پێغەمبەریش یەکێکە لە سەحابەی هەڵگەڕاوە یەکەمەکان لە ئیسلام، کە هێشتا پێغەمبەر خۆی لە ژیاندا ماوە. هەر لەو سەردەمەشدا، سەحابە عەبدوڵڵای کوڕی خەتەل لە ئیسلام هەڵگەڕاوەتەوە و لەگەڵ فەتحکردنی مەککە پێغەمبەر بڕیاری کوشتنی داوە و لێی خۆش نەبووە و کوشتوویانە. تەنانەت لە سەردەمی پێغەمبەردا هێز هەبووە هەر هەمووی لە ئیسلام هەڵگەڕاونەتەوە؛ بەنموونە: وەك هێزی بەنی حەنیفە لە یەمەن… پاشانیش لە مێژووی ئیسلامدا، چەندین زانا و فەیلەسووف لە ئیسلام هەڵگەڕاونەتەوە و بە ئیلحاد و کوفر و زەندیق تاوانبارکراون؛ وەك: ئیبن مقەفەع، کە بە زەندیق تاوانبار کرا و ئەبوسوفیان لە خاچی دا و بە دڕندەترین شێوە کوشتی؛ فارابی، ئیبن سینا، ئەبو عەلای مەعەڕڕی، ئەبوبەکری ڕازی، یەعقوبی کوڕی ئیسحاق (کندی)، ئیبن نەدیم، ئیبن توفەیل، ئیبن هەیسەم، توسی، جاحیز، عەباسی کوڕی فیرناس، ئیبن روشد، محەمەد کوڕی شاکر، سابتی کوڕی سینان… تاد.(3)

دەبێ ئەوەش بڵێین، ژمارەی ئەو غەزوانەی، کە پێغەمبەر خۆی بەشداری تێدا کردوون، 26 تا 27 غەزون. لە 9 تا 11 غەزوش خۆی ڕاستەوخۆ شەڕی کردووە؛ تەنانەت لە غەزای (غابە) دا چەند کەسێکیشی کوشتووە. لەوکاتەوەشی، کە چۆتە مەدینە و تا ساتەوەختی گرتنی مەککە ((سی و پێنج سوپای بۆ شەڕ ڕەوانەی)) کردووە. (4) قورئانیش پێی دەڵێ:

((يا ايها النبي حرض المؤمنين على القتال)). (الأنفال: 65)

بەهەرحاڵ، لە چیرۆکی فەتحکردنی (داگیرکردن و غەزوکردنی) کوردستانیشدا هاتووە دەڵێ: ((لە ساڵی 20 ی کۆچیدا عومەری کوڕی خەتتاب بە سەرکردایەتی {عوتبەی کوڕی فرقەد} سوپایەکی نارد، کە دەگەڵ خەڵکی {نەینەوا} جەنگان و بەزۆر کرانە موسڵمان، ئەمە بە پێی ئەوەی، کە بلازری لە کتێبەکەی خۆی {فتوح البلدان} دا دەیڵێ؛ بەڵام کوردی ناوچەکانی دیکە بە ئاشتی هاتنە ژێر دەسەڵاتی موسڵمانان و بە جەزیە دان ڕازی بوون. هەر لە سەردەمی عومەری کوڕی خەتتابدا فتوحاتی ئیسلامی بەردەوام بوو و ناوچە کوردییەکانی دیکەی وەك (تکریت، کوردی، مێرگ… تاد) یشی گرتەوە. دەشڵێن سەرکردەی موسڵمانان عەیاز کوڕی غەنەم، ئەم فەتحەی تەواو کردووە و تا {ئامەد} ڕۆیشتووە، بەڵام دواتر کورد لە دەسەڵاتی موسڵمانان ڕاپەڕیون و لەم سۆنگەیەشەوە خەلیفە عوسمان سوپایەکی بە سەرکردایەتی ئەبی موسای ئەشعەری بۆ ناردوون و ئەویش دووبارە کوردستانی کۆنترۆڵ کردۆتەوە و گەڕاندوویەتیەوە بۆ ژێر ڕکێفی دەوڵەتی ئیسلامیی تازە لەدایك بوو…)).(5)

گەلێ، خۆ دەبینن! تەنانەت ئەو سەردەمە شارێکی وەك (تکریت) یش شاری کوردان و شارێکی کوردستان بووە، کەچی ئێستا چۆن بووەتە شارێکی عەرەبی رەسەن. (موسڵ) یش هەر بە هەمان شێوە تەعریب کراوە: لە سەردەمی عومەری کوڕی خەتتاب و لە ساڵی 20 ی کۆچیدا، لەسەر دەستی عوتبەی کوڕی فەرقەد بە شەڕ موسڵ فەتح دەکرێ، پاشان عومەر ئەو لادەبا و هەرسەمەی کوڕی عەرجەمەی بارقی لە شوێنی دەکاتە والی موسڵ و ئەویش یەکەمین کەسە، کە عەرەب لەم شارە جێنشین دەکا.(6) ئێستاش هەڵبەت موسڵ بە شارێکی عەرەبی حیسابە، نەك کوردی و کوردستانیی.

هەر لە کتێبەکەی بلازری (فتوحات البلدان) دا هاتووە: لە سەردەمی خەلافەتی عومەردا، عەزرەی کوڕی قەیس، کە والی حەلوان بووە، هەوڵی داوە شارەزوور فەتح بکا، لێ نەیتوانیوە؛ ئینجا پاشان عوتبەی کوڕی فرقەد هاتووە، بە شەڕکردن لەگەڵ کوردان فەتحی کردووە و خەڵکێکیشی لێ کوشتوون. (7)

کورد لە هەندێك شوێن، ئەگەر شەڕیشی نەکردبێ، لەجیاتی ئەوە بە ناچاری (وەکو هەموو وڵات و گەلانی دیکەی فەتحکراو و غەزوکراو) جەزیەی داوە، پاشانیش هەر بە ناچاری بووەتە موسڵمان.

له پاژی پێنجەمی ((مێژووی تەبەری)) و لە ((باسی هەواڵی سەلەمەی کوڕی ئەشجەعی و کورد)) یشدا، کە لە دەقە ئەسڵییە عەرەبییەکەیدا پاژی چوارەمە، بەم شێوەیە باسی سەرەتای موسڵمانبوونی کورد دەکا:

((سەلمان کوڕی بوریدە دەڵێت: کاتێك سوپایەك لە موسڵمانان لەلای سەروەری باوەڕداران { مەبەستی لە عومەری کوڕی خەتتابە} کۆدەبوویەوە، یەکێك لە شارەزایانی زانست و فیقهی ئیسلامی دەکردە سەرکردەیان، دەستەیەك لای ئەو کۆبوونەوە و سەلمە کوڕی قەیسی ئەشجەعی کردە سەرکردەی ئەوان و وتی: بەناوی خواوەند بەڕێکەوە و لەڕێگەی خواوەند لەگەڵ ناباوەڕان بە خوا بجەنگە و کاتێك ڕووبەڕووی دوژمنەکانی خۆتان بوونەوە، پێشنیاری سێ کاریان پێ بکەن، پێشنیاری ئیسلامیان پێبکەن و ئەگەر باوەڕیان هێنا، لەشوێنی خۆیان بمێننەوە و دەبێت زەکات بدەن، لە تاڵانی موسڵمانان هیچیان بەرناکەوێت و ئەگەر بیانەوێت پەیوەستی ئێوە بن، هاوشێوەی ئێوەن، ئەگەر باوەڕیان نەهێنا، پێشنیاری دانی جەزیەیان پێبکە، ئەگەر ڕازی بوون، لەگەڵ دوژمنەکانیان بجەنگن و بە وەرگرتنی خەراج بەجێیان بێڵن بۆ ئەوەی زیاد لە توانای خۆیان بەسەردا بسەپێنن، ئەگەر بەدانی جەزیە ڕازی نەبوون لەگەڵیان بجەنگن چوونکە خواوەند سەرکەوتنتان پێدەبەخشێت، ئەگەر لەقەڵایەك خۆیان حەشار دا و ویستیان بەفەرمانی خواوەند و پێغەمبەر خۆیان بەدەستەوە بدەن، بەتەسلیم بوون بە فەرمانی خواوەند ڕازی مەبن چوونکە نازانن فەرمانی خواوەند لەبارەی ئەوانەوە چییە؟ ئەگەر ویستیان پەیوەستی ئەهلی زەممە ببن، پێشنیاری زەممەی خوا و پێغەمبەریان پێ مەکەن و زەممەی خۆتان پێشنیار بکەن، ئەگەر لەگەڵ ئێوە جەنگان، نامەردی مەکەن و خیانەت مەکەنە پیشە و ئەندامی کوژراوەکان مەبڕن و مناڵەکان مەکوژن.

سەلمە دەڵێت: بەڕێکەوتین تا ڕووبەڕووی دوژمنان بووینەوە، پێشنیاری ئەو سێ کارەمان پێکردن، بەموسڵمان بوون رازی نەبوون، پێشنیاری خەراجمان پێکردن و رازی نەبوون، شەڕمان لەگەڵ کردن و خواوەند سەرکەوتنی پێبەخشین. جەنگاوەرانمان کوشت و ژن و مناڵەکانمان ئەسیر کرد و تاڵانییەکانمان لەگەڵ خۆمان هێنا {…})). (8)

ئەو سەرکردانەی، کە کوردستانیان فەتح کردووە:

1- عەیازی کوڕی غەنەم (ئەمەیان سەرکردەی باڵای فەتحەکان بووە).

2- سوهەیلی کوڕی عودەی خەزرەجی (مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە: لە کۆتایی سەدەی بیستەمیشدا، جارێکی دیکە خەرزەجیەکان { نزار

خەزرەجی} کورد و کوردستان ئەنفال دەکەنەوە).
3- مالکی کوڕی ئەشتەری نەخعی
4- عەبدوڵڵای کوڕی عەبدوڵڵای ئەنساری
5- ئەبو موسای ئەشعەری
6- عوتبەی کوڕی فرقەدی سەلمی
7- وەلیدی کوڕی عەقبەی کوڕی موعیتی ئەمەوی
8- جەریری کوڕی عەبدوڵڵای بجلی
9- نعمانی کوڕی مقرنی مزنی… (9)

پەراوێز و ژێدەرەکان:

1 – محمد بن جرير طبری، مێژووی تەبەری/ بەرگی چوارەم، وەرگێڕانی زانەر محەمەد، ل 1594- 1595.

2- هەمان ژێدەر، ل 1345- 1346.

3- ئەنتەرنێت.

4- محمد بن جرير طبری، مێژووی تەبەری / بەرگی چوارەم، وەرگێڕانی زانەر محەمەد، ل 1254- 1256.

5- يوسف زيدان/ الفتح الاسلامي ((الاصلى)) لكردستان! الوطن 12 نوفمبر 2014.

6– احمد بن يحي بن جابر بن داود البلاذري, فتوح البلدان / ج1 (دار و مكتبة الهلال – بيروت, 1988), ص 323.

7 – هەمان ژێدەر، ل 325.

8 – محمد بن جرير طبری، مێژووی تەبەری / بەرگی پێنجەم، وەرگێڕانی زانەر محەمەد، ل 1958. دەقە عەرەبییەکەی ئەم پاژە، کە لەوێ پاژی چوارەمە، بەم شێوەیە دەست پێ دەکا: ((حدثنى عبدالله بن كثير العبدي, قال: حدثنا جعفر بن عون, قال: أخبرنا أبوجناب, قال: حدثنا أبو المحجل الردينى, عن مخلد البكرى و علقمة بن مرثد, عن سليمان بن بريدة, ان أمير المؤمنين كان اذا اجتمع اليه جيش من أهل الايمان أمر عليهم رجلا من أهل العلم و الفقه؛ فاجتمع اليه جيش, فبعث عليهم سلمة بن قيس الأشجعى فقال: سر باسم الله, قاتل فى سبيل الله من كفر بالله؛ فاذا لقيتم عدوّكم من المشركين فادعوهم الى ثلاث خصال: ادعوهم الى الاسلام فان أسلموا فاختاروا دارهم فعليهم فى أموالهم الزكاة؛ و ليس لهم فى فىء المسلمين نصيب, و ان

اختاروا أن يكونوا معكم فلهم مثل الذى لكم, و عليهم مثل الذى عليكم؛ فان أبوا فادعوهم الى الخراج؛ فان أقروا بالخراج فقاتلوا عدوّهم من وراءهم؛ و فرّعوهم لخراجهم؛ ولا تكلّفوهم فوق طاقتهم؛ فان أبوا فقاتلوهم؛ فان الله ناصركم عليهم؛ فان تحصّنوا منكم فى حصن فسألوكم ان ينزلوا على حكم الله و حكم رسوله؛ فلا تنزلوهم على حكم الله؛ فانكم لا تدرون ما حكم الله ورسوله فيهم! و ان سألوكم أن ينزلوا على ذمّة الله و ذمّة رسوله فلا تعطوهم ذمّة الله و ذمّة رسوله؛ و أعطوهم ذمم أنفسكم, فان قاتلوكم فلا تغلّوا ولا تغدروا ولا تمثّلوا, ولا تقتلوا وليدا. قال سلمة: فسرنا حتى لقينا عدوّنا من المشركين, فدعوناهم الى ما أمر به أمير المؤمنين, فأبوا ان يسلموا, فدعوناهم الى الخراج فأبوا أن يقروا, فقاتلناهم فنصرنا الله عليهم, فقتلنا المقاتلة, وسبينا الذرّية, و جمعنا الرّثة [...])). ئ￿ستا بەدەردەکەو￿، کە تەرجەمە کوردییەکە کەموکو￿ی ز￿رە. ب￿وانە: تاريخ الطّبرى / تاريخ الرسل والملوك لأبى جعفر محمد بن جرير الطّبرى (224- 310 هـ), الجزء الرابع, تحقيق: محمد أبوالفضل ابراهيم, ص 186, 187.

9 – مجلة العلوم الاسلامية, العدد (15 / 2), 2104 م. نازانم ب￿ ل￿رە ناوی سەلەمەی کو￿ی ئەشجەعی نەهاتووە؟

بەختیار محەمەد